Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 13(31) 2023

УДК [378.147:332.2]:378.4(438

https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13(31)-195-205

Кирилюк Володимир Петрович кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Садова, 2, м. Умань, https://orcid.org/0000-0003-2098-0520

Рожі Томас Адальбертович викладач-стажист кафедри географії та методики її навчання**,** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Садова, 2, м. Умань, https://orcid.org/0000-0002-6794-9662

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ГЕОДЕЗИСТІВ У ЗВО УКРАЇНИ

Анотація. У статті піднімається проблематика формування комунікативної компетентності майбутніх геодезистів у ЗВО України. Акцентовано увагу на тому, що під час навчання у закладі вищої освіти у майбутнього геодезиста потрібно сформувати комунікативну компетентність, яка допоможе йому оволодіти практичними й усвідомленими навичками володіння вміннями здійснювати усне і писемне, вербальне й невербальне професійно-ділове спілкування з урахуванням норм сучасної української літературної мови, здійснювати взаємообмін набутим досвідом, досягати взаєморозуміння між партнерами та колегами. Визначено, що компетентність полягає в набутті тих знань, навичок і вмінь, які будуть використовуватися під час професійної діяльності, що забезпечить її виконання на високому професійному рівні. Запропоновано визначення комунікативної компетентності геодезиста: комунікативна компетентність геодезиста – це застосування певної сукупності знань, умінь, навичок, норм і ціннісних орієнтацій у професійній діяльності майбутнього фахівця, його творчий потенціал, вміння знаходити спільну мову з колегами та клієнтами в корисній і змістовній формі, розробляти стратегії взаємодії, прийняття і розуміння іншої людини. Розроблено структуру комунікативної компетентності майбутнього геодезиста, в якій виділено чотири компоненти: мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, культурно-етичний компоненти. Запропоновано створити педагогічні умови, які будуть сприяти формуванню комунікативної компетентності, а саме: впровадження переваг компетентнісного, особистісно-орієнтованого та проблемного навчання; використання новітніх інформаційних технологій навчання на заняттях з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; інтеграцію професійного навчання з суміжними науками, які вивчають людину (педагогіка, психологія, соціологія). Зроблено висновок, що реалізації

цих умов безпосередньо сприяють інтерактивні ігри, імітаційні, планувальні та рольові ігри, аналіз конкретних ситуацій, тренінги тощо. Ці методи сприяють творчому використанню принципу динамічності, що є надзвичайно важливим для професійної діяльності геодезистів.

Ключові слова: компетентність, майбутні геодезисти, комунікативна компетентність, заклад вищої освіти.

Kyryliuk Volodymyr Petrovych Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Geography and Methods of its Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, https://orcid.org/0000-0003-2098-0520

Rozhi Tomas Adalbertovuch trainee teacher, Associate Professor of the Department of Geography and Methods of its Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, https://orcid.org/0000-0002-6794-9662

FORMATION OF COMMUNICATION COMPETENCE IN FUTURE SURVEYORS IN UKRAINE

Abstract. The article raises the problem of forming the communicative competence of future surveyors in Ukrainian higher education institutions. The attention is focused on the fact that while studying at a higher education institution, a future surveyor needs to form a communicative competence that will help him/her to master practical and conscious skills of oral and written, verbal and non-verbal professional and business communication, taking into account the norms of the modern Ukrainian literary language, to exchange experience, to achieve mutual understanding between partners and colleagues. It is determined that competence consists in acquiring the knowledge, skills and abilities that will be used in the course of professional activity, which will ensure its performance at a high professional level. A definition of the surveyor's communicative competence is proposed: the surveyor's communicative competence is the application of a certain set of knowledge, skills, norms and value orientations in the professional activities of a future specialist, his/her creative potential, ability to find a common language with colleagues and clients in a useful and meaningful way, to develop strategies for interaction, acceptance and understanding of another person. The structure of the future surveyor's communicative competence is developed, which identifies four components: motivational, cognitive, emotional and volitional, cultural and ethical components. It is proposed to create pedagogical conditions that will contribute to the formation of communicative competence, namely: the introduction of the advantages of competence-based, personality-oriented and problem-based learning; the use of the latest information technologies in the classroom in the disciplines of the cycle of professional and practical training; integration of professional training

with related sciences that study human beings (pedagogy, psychology, sociology). It is concluded that the realization of these conditions is directly facilitated by interactive games, simulation, planning and role-playing games, case studies, trainings, etc. These methods contribute to the creative use of the principle of dynamism, which is extremely important for the professional activity of surveyors.

Keywords: competence, future surveyors, communication competence, higher education institution.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день є актуальною підготовка геодезистів у закладах вищої освіти нашої держави. Ця професія була затребуваною ще до повномасштабного вторгнення, а після перемоги попит на висококваліфікованих геодезистів збільшиться в рази у зв'язку з відбудовою зруйнованих міст, селищ та сіл. Саме тому, вважаємо, що сьогодні при підготовці майбутніх геодезистів потрібно звертати увагу на формування у них комунікативної компетентності. Потрібно вчити їх налагоджувати комунікацію з фахівцями різних профільних служб, колегами та партнерами. В сучасних умовах великою проблемою є те, що інколи фахівці не вміють взаємодіяти між собою та правильно доносити інформацію до співрозмовника. Ще одним фактором, який свідчить про те, що потрібно формувати і розвивати комунікативну компетентність є те, що відбувається глобалізація та інтернаціоналізація вищої освіти, швидкими темпами розвиваються інформаційно-комп'ютерні технології, відбувається діджиталізація. Бо все вищеперераховане передбачає підготовку інтелектуально розвиненого фахівця з геодезії з цілісним уявленням про глибину та сутність явищ та процесів, які безпосередньо стосуються його професійної діяльності. Неабияку роль в піднятій проблематиці також відіграє динамічність соціуму, що вимагає від фахівця розвинених навичок, умінь та здібностей до ефективного та грамотно вибудуваного спілкування, вміння знаходити вихід із нестандартної ситуації з допомогою комунікації, адекватного оцінювання самої ситуації та вміння приймати правильне рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив виявити, що свої дослідження проблематиці геодезії присвятили: Д. Гнаткович, В. Кривова, О. Лозовий, О. Панчук, М. Ступеня, А. Третяк, З. Флекей, Т. Євсюкова та інші.

Вивченням специфіки формування та розвитку комунікативної компетентності фахівців різних спеціальностей займалися: В. Андрущенко, А. Гуржій, В. Кремень, В. Сидоренко – серед філософів; М. Пригодій, В. Сиротюк, О. Тимошенко – серед педагогів професійної підготовки; і багато інших науковців в різних галузях.

Але здійснений аналіз наукових доробків з піднятої нами проблематики, показав, що на превеликий жаль, серед вітчизняних науковців немає жодного хто б займався дослідженням формування та розвитку комунікативної

компетентності у майбутніх геодезистів під час навчання у закладах вищої освіти України.

Мета статті полягає у розробці структури та створенні педагогічних умов з формування комунікативної компетентності у майбутніх геодезистів у ЗВО України.

Виклад основного матеріалу. Трансформація системи вищої освіти вимагає перегляду існуючих методів професійної освіти. Шляхи реалізації описані в численних українських, європейських та світових нормативних документах про освіту, ратифікованих нашою державою. Про підготовку якісних і конкурентоспроможних фахівців йдеться у найважливіших документах про освіту – законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національній доктрині розвитку освіти в Україні (2001) та інших. Проблема якості підготовки фахівців різного профілю у вищих навчальних закладах наразі є однією з найскладніших для розв'язання в теорії і методиці професійної освіти, оскільки вона постійно змінюється нормативно і змістовно у зв'язку з процесами глобалізації та державотворення.

Процеси глобалізації та інтеграції суспільства, зміни в соціально-економічній сфері породжують нові вимоги до землевпорядної освіти України, яка має бути зорієнтованою на професійну підготовку інтелектуально розвинених і компетентних фахівців-лідерів, здатних до інноваційної діяльності, професійного розвитку та самовдосконалення, творчого розв'язання завдань різного ступеня складності у галузі геодезії та картографії, формування висококваліфікованих професіоналів із сучасним світоглядом і мисленням, готових до професійної діяльності у сфері землеустрою, топографо-геодезичної та картографічної діяльності, державних кадастрів, геоінформаційних систем та планування територій в умовах швидкого розвитку галузі, ринкових земельних відносин, значної конкуренції на ринку праці та зростаючих вимог суспільства до ефективного управління земельними ресурсами [1, с. 12].

Беручи до уваги вищевикладені якості фахівця у сфері геодезії вважаємо, що під час навчання у закладі вищої освіти у нього потрібно сформувати комунікативну компетентність, яка допоможе йому здійснювати практичне й усвідомлене володіння вміннями здійснювати усне і писемне, вербальне й невербальне професійно-ділове спілкування з урахуванням норм сучасної української літературної мови, здійснювати взаємообмін набутим досвідом, досягати взаєморозуміння між колегами та партнерами. Комунікативна компетентність виступає одним з основних факторів позитивного іміджу фахівця, сприяє його успішній самопрезентації, ефективності вирішення професійних завдань [2, с. 268].

Що ж має на своїй меті «компетентність»?

В Законі України «Про вищу освіту» компетентність трактується як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну

діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [3].

Сучасний тлумачний словник української мови дає таке визначення терміну «компетентність»: компетентність – це здатність до виконання реальної і життєво важливої дії, а також характерна кваліфікація людини, яка усвідомлюється в момент діяльності; будь-яка дія має два аспекти – ресурсний і продуктовий, і саме розвиток компетентності визначає перехід від ресурсу до продукту. Компетентність – це потенційна здатність вирішувати проблеми за допомогою знань; вона складається зі змістового (знання) та процесуального (уміння) елементів і вимагає знання суті проблеми та вміння її вирішувати; постійного оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного застосування цих знань за певних умов, тобто володіння оперативними та мобільними знаннями. Компетентний – це той, хто має глибокі знання в певній галузі, хто розуміється, хто має авторитет, хто має владу [4, с. 346].

В. Шевченко під компетентністю розуміє набір знань, умінь і навичок, які отримує здобувач вищої освіти під час навчання, які зможе успішно використовувати в професійному становленні й зростанні [5].

Отже, в ході дослідження ми дійшли висновку, що у вітчизняній та зарубіжній літературі компетентність найчастіше визначається як:

- стан душі, який дає змогу діяти самостійно та відповідально;
- здатність і вміння виконувати певні професійні завдання;
- наявність спеціальної підготовки, широких загальних і спеціальних знань, постійний професійний розвиток;
- професійна підготовка та здатність працівника виконувати завдання та обов’язки в межах своєї повсякденної роботи;
- потенційна здатність вирішувати проблеми «з повним знанням фактів».

На нашу думку, компетентність полягає в набутті тих знань, навичок і вмінь, які будуть використовуватися під час професійної діяльності, що забезпечить виконувати її на високому професійному рівні.

Аналізуючи наукові праці щодо дослідження комунікативної компетентності ми виявили, що вчені трактували її наступним чином:

В. Кан-Калік визначив комунікативну компетентність як складову людського існування та діяльності. Він констатував, що проблема полягає в тому, що не всі люди мають уявлення про те, як виконувати ті чи інші комунікативні дії. Для їх виконання необхідно володіти певними вміннями та навичками. Тому в освітньому процесі має бути заздалегідь визначена мета навчання комунікативної компетентності людини, а отже, заздалегідь мають бути визначені методи і засоби навчання комунікативної компетентності. [6].

Ю. Ємельянов визначає «комунікативну компетентність» як здатність людини орієнтуватися в комунікативних ситуаціях на основі своїх знань, чуттєвого досвіду та комунікативних навичок. На його думку, комунікативна

компетентність завжди набувається в соціальному контексті. Вона передбачає, що людина усвідомлює:

а) свої потреби та ціннісні орієнтації, свої методи роботи;

б) свій перцептивний потенціал, тобто здатність сприймати навколишнє середовище без суб'єктивних викривлень і «систематичних білих плям» (стійких упереджень щодо певних предметів);

в) готовність сприймати новизну у зовнішньому середовищі;

г) здатність розуміти норми та цінності інших соціальних груп і культур (справжній інтернаціоналізм);

д) власні почуття та психічні стани у зв'язку з впливом факторів навколишнього середовища (екологічна психокультура);

е) спосіб персоналізації довкілля (матеріальне втілення «почуття власності»)

є) рівень економічної культури (ставлення до навколишнього середовища – житла, землі як джерела їжі, будинку, архітектури тощо) [7].

Л. Столяренко зазначає, що комунікативна компетентність – це здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Для ефективної комунікації характерним є досягнення партнерами взаєморозуміння, краще усвідомлення ситуації і предмета спілкування. Комунікативна компетентність розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [8].

У працях інших вчених «комунікативна компетентність» трактується як складне утворення, що включає знання соціально-психологічних факторів і уміння використовувати їх у конкретній діяльності, розуміння мотивів, стратегій поведінки, фрустрацій, як своїх власних, так і партнерів по спілкуванню, уміння розібратися у групових соціально-психологічних проблемах, осмислення можливих перешкод на шляху до взаємного порозуміння, оволодіння технологією та психотехнікою спілкування. До складу комунікативної компетентності включається певна сукупність знань і вмінь, що забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу [9, с. 93].

Таким чином, ми дійшли висновку, що комунікативна компетентність геодезиста – це застосування певної сукупності знань, умінь, навичок, норм і ціннісних орієнтацій у професійній діяльності людини, її творчий потенціал, здатність фахівця знаходити спільну мову з колегами та клієнтами в корисній і змістовній формі, розробляти стратегії взаємодії, прийняття і розуміння іншої людини.

Для того, щоб сформувати комунікативну компетентність у майбутніх геодезистів вважаємо за потрібне спочатку розробити її структуру.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 13(31) 2023

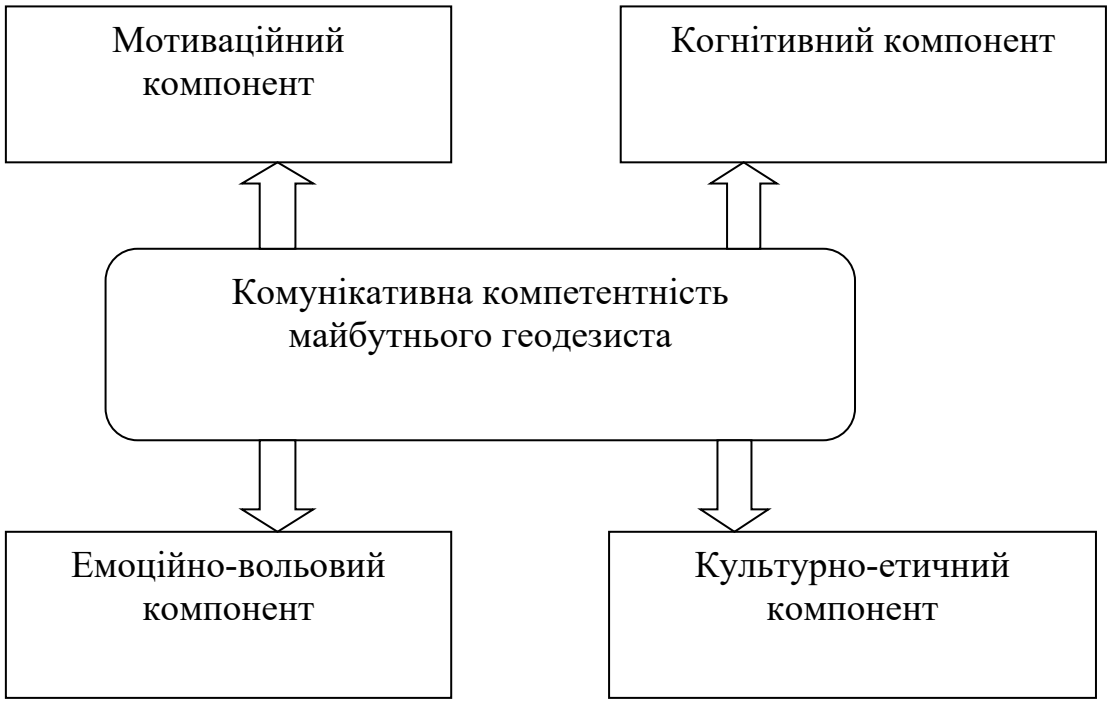

Рис. 1. *Структура комунікативної компетентності майбутніх геодезистів*

Розроблена нами структура складається із чотирьох компонентів:

1. Мотиваційного компонента.
2. Когнітивного компонента.
3. Емоційно-вольового компонента.
4. Культурно-етичного компонента.

Розглянемо більш детально кожний компонент.

Мотиваційний компонент містить в собі мотивацію та мотив. Мотивація – це певна сила, що змушує людину діяти і досягати поставлених цілей. Це стимул, який змушує нас наполегливо працювати та підштовхує до успіху. Також можна сказати, що саме мотивація формує багато аспектів людської поведінки, які відповідають за здійснення тих чи інших вчинків. А мотив – це спонукання до діяльності, який задовольняє потреби, бажання особистості. Тобто нам потрібно сформувати та розвинути у майбутніх геодезистів мотивацію до формування та розвитку навичок комунікації при виконанні професійної діяльності.

Когнітивний компонент містить в собі знання, правила налагоджування спілкування, знання української мови та правила ділового спілкування. Щоб грамотно спілкуватися, людина повинна мати у своєму інтелекті цілий ряд характеристик, які всі разом таке спілкування й забезпечують. Це стосується

усіх пізнавальних процесів, що складають роботу інтелекту: уваги, сприйняття, пам'яті, мислення, інтуїції, уяви.

Великий обсяг уваги, вміння його розподіляти і стійкість уваги – це ті якості уваги, які необхідні людині не тільки для практичної діяльності, а й для успішного спілкування з іншими людьми. Сприйняття виражається в спостережливості людини. Ми відрізняємося один від одного здатністю спостерігати за оточуючими нас людьми, сприймати найменші зміни в їхній зовнішній поведінці, робити висновки про справжню природу перепадів настрою. При цьому, ми здатні помічати непомітні для більшості з нас особливості поведінки чи зовнішності людини і розпізнавати те, що в них є значущим. Пам'ять на інших також є необхідною умовою успішної комунікації з ними.

Найважливішим когнітивним процесом, який визначає комунікацію, є людське мислення. В даному випадку – це здатність кожного з нас аналізувати вчинки людини, розпізнавати її мотивацію, щоб визначити свою поведінку в певних ситуаціях.

Емоційно-вольовий компонент забезпечує вміння розуміти свій внутрішній світ та інших людей, вміння переконувати та тактовно наполягати. Також цей компонент забезпечує уміння впливати на інших, керувати їхньою увагою. І обов'язково він містить уміння керувати своїми емоціями у процесі спілкування.

Культурно-етичний компонент є одним з найважливіших елементів професійної культури фахівця, що забезпечує його конкурентоспроможність на сучасному і майбутньому ринку праці та дозволяє вирішувати продуктивні завдання, засновані на вмінні спілкуватися і співпрацювати з різними людьми.

Для того, щоб сформувати комунікативну компетентність та розвинути всі ці компоненти потрібно створити відповідні педагогічні умови. Запропоновані педагогічні умови зображено на рис. 2.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 13(31) 2023

Рис. 2. *Педагогічні умови формування комунікативної компетентності у майбутніх геодезистів*

Отже, слід зазначити, що концептуальні засади розробленої нами структури та запропоновані педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх геодезистів визначають методи, прийоми, технології та організаційні форми їхньої професійної діяльності.

До них віднесено активні методи та організаційні форми навчання, застосування яких гарантує їх ефективність. Ці методи поділяються на імітаційні (ділові, рольові ігри) та неімітаційні (різноманітні прийоми та форми активізації традиційних методів навчання та види занять).

У центрі активних методів та організаційних форм навчання знаходиться проблемний метод, який базується на постановці та вирішенні

проблем, усуненні протиріч, розв'язанні проблемних питань, ситуаційних завдань та моделюванні різноманітних ситуацій проблемного характеру, які є частиною діяльності геодезистів.

Висновки. Розглядаючи порушені нами питання, можна зробити наступні висновки:

1. Соціально-економічна ситуація в нашій країні вимагає наукового переосмислення проблеми навчання комунікативної компетентності геодезистів як важливої складової професійної компетентності.

2. Ефективними педагогічними умовами формування комунікативної компетентності майбутніх геодезистів є впровадження в освітній процес ВНЗ переваг компетентнісного, особистісно-орієнтованого та проблемно-орієнтованого навчання; використання новітніх інформаційних технологій у навчанні на предметах професійного та практичного циклу; інтеграція професійної освіти із суміжними науками, що вивчають людину (педагогіка, психологія, соціологія).

3. Реалізації цих умов безпосередньо сприяють інтерактивні ігри, імітаційні, планувальні та рольові ігри, аналіз конкретних ситуацій, тренінги тощо. Ці методи сприяють творчому використанню принципу динамічності, що є надзвичайно важливим для професійної діяльності геодезистів.

Література:

1. Євсюков Т. Де навчатимуться майбутні геодезисти та землевпорядники? *Землевпорядний вісник*. 2018. № 8. С.11-14.

2. Семеног О. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів. *Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць*. 2013. С.266-270.

3. Закон України Про вищу освіту: 01.07.2014 року № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1% 8C#w1_1

4. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків, 2006. 832 с.

5. Шевченко В. В. Понятєво-термінологічний аспект формування професійно-психологічної компетентності майбутнього офіцера НГУ. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки.* 2018. Випуск 37. С. 152-157. DOI https://doi.org/10.31376/2410-0897-2018-2-37-152-157

6. Калашникова Л. М. Оволодіння викладачами вищих навчальних закладів комунікативними уміннями. Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Х.: Основа, 2002. С. 76–81.

7. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя засобами діалогу культур. Наукова школа: центр професійної підготовки педагогічних кадрів: науковий збірник. 2005. С. 296–311.

8. Тимченко І. І. Формування комунікативної культури сучасної людини. Гуманізація навчально-виховного процесу: науково-методичний збірник. 2000. Вип. 9. С. 260–269.

9. Галацин К. Комунікативна культура майбутнього фахівця: монографія. Луцьк: Вежа-Друк. 2019 132 с.

References:

1. Ievsiukov T. (2018). De navchatymutsia maibutni heodezysty ta zemlevporiadnyky? [Where will future surveyors and land managers study?] *Zemlevporiadnyi visnyk – Land Management Bulletin,* 8, 11-14.

2. Semenoh O. M. (2013). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv [Formation of communicative competence of future economists]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats – Pedagogy of higher and secondary schools: a collection of scientific papers*, 266-270.

3. Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu: 01.07.2014 roku № 1556-VII [The Law of Ukraine on Higher Education: 01.07.2014 № 1556-VII]: 01.07.2014 roku № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#w1_1

4. Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language] (2006). Kharkiv.

5. Shevchenko V. V. (2018). Poniattievo-terminolohichnyi aspekt formuvannia profesiino-psykholohichnoi kompetentnosti maibutnoho ofitsera NHU [Conceptual and Terminological Aspect of Formation of Professional and Psychological Competence of the Future Officer of the National Guard of Ukraine]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Hlukhiv Oleksandr Dovzhenko National Pedagogical University. Pedagogical sciences,* Vypusk 37, 152-157. DOI https://doi.org/10.31376/2410-0897-2018-2-37-152-157

6. Kalashnykova L. M. (2002). Ovolodinnia vykladachamy vyshchykh navchalnykh zakladiv komunikatyvnymy uminniamy [Mastery of communication skills by university teachers.]. *Pedahohichna pidhotovka vykladachiv vyshchykh navchalnykh zakladiv – Pedagogical training of higher education teachers*: materialy mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kh.: Osnova, 76–81.

7. Kalinin V. O. (2005). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia zasobamy dialohu kultur [Formation of the future teacher's professional competence by means of the dialogue of cultures]. *Naukova shkola: tsentr profesiinoi pidhotovky pedahohichnykh kadriv: naukovyi zbirnyk – Scientific school: center of professional training of pedagogical staff: scientific collection*, 296–311.

8. Tymchenko I. I. (2000). Formuvannia komunikatyvnoi kultury suchasnoi liudyny [Formation of the communicative culture of a modern person]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: naukovo-metodychnyi zbirnyk – Humanization of the educational process: a scientific and methodological collection*, Vyp. 9, 260–269.

9. Halatsyn K. (2019). Komunikatyvna kultura maibutnoho fakhivtsia [Communication culture of the future specialist]: monohrafiia. Lutsk: Vezha-Druk.